

БРАТИ ТОБІЛЕВИЧІ ТА П'ЕСА ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА «РІЖНИМИ ШЛЯХАМИ» (ДЕЩО З ТВОРЧОЇ ІСТОРІЇ ДРАМИ)

Світлана БРОНЗА (Кіровоград)

У статті подаються цікаві факти з творчої історії п'єси В.Винниченка "Ріжними шляхами": участь у оголошеному І.Карпенком-Карим, М.Садовським та П.Саксаганським конкурсі та причини, через які п'єса так і не була виставлена на сцені, а в результаті і не друкувалася до цього часу.

Ключові слова: В. Винниченко, І. Карпенко-Карий, М. Садовський, П. Саксаганський

In the article interesting facts from creative history of V.Vynnychenko's play "By Different Ways" are given – participation in the announced by I.Karpenko-Kariy, M.Sadovskiy and P.Saksaganskiy competition, the reasons of not being performed on the stage, and the results of not being published by now.

Key words: V.Vynnychenko, I.Karpenko-Kariy, M.Sadovskiy, P.Saksaganskiy

В кінці XIX та на початку XX століття театр відіграв величезну роль в українському національному житті, преси майже не було, книжок через цензурні утиски виходило мало, про українську школу годі й думати було, тільки в театрі широко лунало українське слово, незважаючи на те, що й п'єс було мало, бо цензура не дозволяла п'єси з життя інтелігенції, на історичну тему та перекладені – тільки з народно-побутового життя, та й то чіпати соціально-економічний бік не можна було. "Театр, – неодноразово казав І.Тобілевич (Карпенко-Карий), – це трибуна з якої найдалше може пролувати потрібне слово." [5, с. 3.]

Наприкінці 1902 року брати Тобілевичі, які на той час грали в об'єднаній "Малоруській трупі Марка Лукича Кропивницького під урядом Миколи Карповича Садовського й Опанаса Карповича Саксаганського при участі Марії Костянтинівни Заньковецької", вирішили оголосити конкурс на кращу українську п'єсу. Метою конкурсу було, по-перше, оновлення репертуару трупи; по-друге, заохочення молодого покоління письменників до драматичного жанру; по-третє, реалізація можливості "пролувати потрібному слову" зі сцени.

Отож, у пропонованому дослідженні ставимо перед собою завдання висвітлити деякі нюанси п'єси В. Винниченка "Ріжними шляхами" до підмостків українського театру, що знайшли своє розкриття в листуванні І. Тобілевича (Карпенка-Карого) до С. Єфремова. Метою його є доповнити студії М. Кудрявцева, В. Марка, Л. Мороз, Л. Танюка та інших.

І.К.Тобілевич (Карпенко-Карий) у листі до С.Єфремова від 5 грудня 1902 року прохав про можливість надрукувати в журналі "Київська старина" оголошення про конкурс: "Я і брати: рішили назначить премію 300 р. за хорошу українську п'єсу з сучасного життя, п'єса повинна быть цензурована(*). В присуді премії повинні, між іншими членами, приймать участь Саксаганський і Садовський. Просимо написать таке як слід

оголошення в генварській книжці “Старини”(!). (Далі – помітки автора – С.Б.)

(*) – І займають цілий вечір (нерозб.) не менше 4-х акт.

(!) – рішили об’являть дві премії по триста руб. Так Ви і об’являть – дві. Премійовані п’єси поступають на рік в польованіє Сад[овського] і Сак[саганського].” [1, с. 3–4]

Відразу після цього листа І.Карпенко-Карий послав С.Єфремову іншого (лист від 7 грудня 1902 року), де детально було описано умови конкурсу, та хто буде відбирати п’єси до вистави: “Потім, обрадившись з братами, ми признали більше практичним зробити, якщо можна, в “Київ[ській] Стар[ині]” таке оголошення:

“Артисти: Карпенко-Карий, Садовський і Саксаганський просять українських драматичних письменників присилать їм нові, ніде ще на сцені не поставлені, дозволені цензурою до вистави на сцені – п’єси. Кожна така п’єса з сучасного життя, написана на малоросійській мові, коли вона буде признана Садовським і Саксаганським достойною для вистави – одбирає за першу виставу премію – сто п’ятдесят руб. За тим, п’єса зостається власністю Садовського-Саксаганського на один рік і оплачується звичайними авторськими за кожну виставу”.

Думаємо, що це краще і ближче до мети, ніж премійовка через комісію. Поки комісія збереться розібрать, то ми вже й поставимо на сцені. Крім того, нам треба, щоб п’єса подобалася нам, як артистам, котрі будуть її грати і дають власні гроші, а комісія може, більшістю, одобрить такі п’єси, котрі для вистави не годяться.” [2, с. 1–2]

У журналі “Киевская старина” за січень 1903 року № 76 було надруковано оголошення і умови конкурсу на кращий драматичний твір та підкреслювалося, що конкурс оголосили керівники української трупи І.Карпенко-Карий, М.Садовський і П.Саксаганський. [6, 352] Крім того, паралельно у одеській газеті “Южное обозрение” за 23 січня 1903 р. №2053 було надруковано повідомлення про звернення Карпенка-Карого, Садовського й Саксаганського до українських драматургів з проханням “доставлять им новые, еще не появлявшиеся на сцене, но дозволенные к представлению пьесы”. За кращі п’єси встановлювалася премія в розмірі 150 крб. “сверх обыкновенной поспектакльной платы”. [6, с. 350]

Серед інших “двох десятків” п’єс, які потрапили на конкурс до братів Тобілевичів, була й рекомендована С.Єфремовим п’єса В.Винниченка “Ріжними шляхами”. А тому в листі І.Карпенка-Карого до С.Єфремова від 27 червня 1903 р. знаходимо такі рядки: “П’єсу “Ріжними шляхами” я прочитав. Повістева і одноманітна надто. Повезу ще Миколі і Панасові (Садовському і Саксаганському – С.Б.), бо я не критик і, крім того, від них найбільше буде залежать: прийнять, чи не прийнять цю п’єсу на кон. Крім літературних дефектів, автор “без надобности” зачепив болячку – голод і це пошкодить в цензурі безперечно.” [3, с. 1–2]

А через місяць С.Єфремов отримав від Карпенка-Карого нового листа (від 28 липня 1903 р.) з детальним аналізом та низкою хиб, чому цю п'єсу не можна виставляти на сцені: “Нарешті п'єса “Різними шляхами” прочитана Панасом і Миколою. Вона не задовольняє їх і не подобається. Читали так довго через те, що вона написана на окремих листочках і не зшита, так що кожний приступає до читання дуже неохотно, бо читається найбільше тоді, коли чоловік після спектаклю лягає на ліжко одпочивать, а тут треба бережно перекладать листок за листком, пильнуючи, щоб не загубить, або не заправторить 4 страничку між 40 і т. д... Взагалі незграбно і погано написані рукописи завжди читаються неохотно. Та ще, як зауважить, що за цей час у нас сила драматичного хламу, то буде зрозуміла така затяжка.

Без всякого сумніву можна сказати, що автор “Різними шляхами” – має талант і п'єса його між двома десятками других, присланих нам п'єс, визначається літературними достоїнствами, але це не драма. Це повість.

Як її поправить – трудно пораять. Писать трудно, а поправляють – ще трудніше... Поправляючи, щось викидається, а замість викинутого треба нове поставити... А як ти це зробиш, коли те що треба викинути приросло до п'єси і подій, як голова до тіла?... Тема, як драматична, не цікава, не рухлива, в'яла... Комічного елемента, який би природою своєю свіжив сухоту теми – нема; а сама подія розвертається туго, без центра і необхідної енергії. Така п'єса слухається важко, бо аудиторії – не один чоловік... Повість чита[є] один, надоїло – поклав і прочитав другим разом, а тут слухай підряд!..

Комічний елемент з півнем надто штучний і водевільний... Ад'юльтер між Килиною і Урядником сам по собі грубо цинічний, противний... Слідователь, не натуральний. Він схожий більше на писаря нової формації, ніж на чоловіка з вищою освітою, котрому доручено таку важну в судовій справі функцію...

Крім цих головних хиб, урядник і голодні – болючі місця є, хоч вони зачеплені, здається, не дуже глибоко, а все ж доторкаються до таких речей, яких доторкатися заборонено... Жаль, що автор не взяв легшої теми, з якою йому б не так важко було б справитись.” [4, с. 1–3]

Таким чином, п'єса В.Винниченка “Різними шляхами” не була прийнята братами Тобілевичами до вистави через кілька найголовніших причин: саме перше – вона не мала дозволу цензури до постановки на сцені, а чекати його можна було і кілька років. Так, наприклад, свою драму “Тандзю” І.Тобілевич (Карпенко-Карий) чекав з цензури 8 місяців; а п'єсу “Підпанки”, написану 1883 року, Карпенко-Карий багато разів посилав до цензури, кожного разу змінюючи назву: “Що було, те мохом поросло”, “Сільська честь”, “Прислужники”, “Підпанки”, “Перед світом”, “Не так пани, як підпанки”; щоразу переробляючи викінчений твір, і лише 7 грудня 1904 року ця п'єса, надіслана до цензурного комітету під назвою “Прислужники”, була дозволена для постановки на сцені. По-друге, у п'єсі

хоч і не глибоко, але порушувалося питання голоду, а це вже причина для відмови цензури; по-третє, І.Карпенко-Карий, який добре знав закони сцени, убачав у ній брак драматичного руху. Всі ці причини і спровокували цілковите забуття тексту п'єси на ціле століття.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Лист І.Тобілевича (Карпенка-Карого) до С.Єфремова від 5 грудня 1902 р. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України – Ф. 120. – № 433. – С. 4.
2. Лист І.Тобілевича (Карпенка-Карого) до С.Єфремова від 7 грудня 1902 р. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України – Ф. 120. – № 434. – С. 2.
3. Лист І.Тобілевича (Карпенка-Карого) до С.Єфремова від 27 червня 1903 р. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України – Ф. 120. – № 436. – С. 2.
4. Лист І.Тобілевича (Карпенка-Карого) до С.Єфремова від 28 липня 1903 р. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України – Ф. 120. – № 438. – С. 3.
5. Тобілевич-Кресан М.І. Мій батько. До 50-річчя з дня смерті Івана Карповича Тобілевича. / Літературна газета. 13 вересня 1957 р., № 72. – С. 3.
6. Цибаньова О. Літопис життя і творчості І.Карпенка-Карого (І.К.Тобілевича). – К.: Дніпро, 1967. – С. 3–451.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Бронза Світлана Миколаївна – аспірантка Кіровоградського національного технічного університету.

Наукові інтереси: проблеми розвитку української драматургії кінця XIX – початку XX століття, творчість І.Тобілевича (Карпенка-Карого).

ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У РОМАНАХ В. ВИННИЧЕНКА 1930–40-Х РР.

Марина ВАРДАНЯН (Кривий Ріг)

У статті досліджується психоаналітичний дискурс романів В. Винниченка «муженського циклу», який виявляється у сублимації, ідентифікації з персонажами, едіповій конфліктності, у тлумаченні масової психології, сновидіння, неврозу.

Ключові слова: сублимація, едіповий комплекс, проблема масової та елітарної свідомості, сновидіння, невроз.

The article investigates the psychoanalytic discourse of V. Vynnychenko's novels of «tuzhen cycle», which appears in sublimation and identification of the characters, in Oedipus' conflict, and in mass psychology, dreams, neurosis interpretation.

Key words: sublimation, Oedipus complex, the problem of mass and elite consciousness, dreams, neurosis.

В. Винниченко – особистість зі складним, багатим, контroversійним духовним життям. Його підхід до аналізу людської психіки в українській культурі на початку XX століття пов'язували з теоріями З. Фрейда. У своїй ранній творчості письменник торкався питань інстинктів, дітонародження,